

14. Rotter J. B. Generalized Expectancies for Internal Versus External Control of Reinforcement : Psychological Monograph : General and Applied // Julian B. Rotter. – American Psychological Association. – 1966. – Vol. 80. – № 1. – P. 2–7.
15. Ryan R. M. Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being / Richard M. Ryan and Edward L. Deci // American Psychologist. – 2000. – Vol. 55. – № 1. – P. 68–78.

Received June 12, 2017

Revised July 17, 2017

Accepted August 14, 2017

УДК 159.923.2

Н. М. Токарева

tokareva152681@gmail.com

ВАРІАТИВНІСТЬ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ ПІДЛІТКІВ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Tokareva N. M. Variability of the self-presentation of adolescents in the modern information society / N. M. Tokareva // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University, G. S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S. D. Maksymenko, L. A. Onufriieva. – Issue 38. – Kamianets-Podilskiy : Aksioma, 2017. – P. 398–409.

N. M. Tokareva. Variability of the self-presentation of adolescents in the modern information society. The article is devoted to the analysis of the problem of adolescents' self-presentation in the context of radical transformations in the postindustrial society. The theoretical generalization of the trends in the development of modern social space has been carried out. System-forming factor of organization of personal vital content in the era of post-industrialization is the information sphere. The concept of self-presentation is regarded as an integral component of a person's social profile, an important factor in the deployment of personal scenarios in the plane of the existential choice of the life-creation vector in an unstable society.

The phenomenon of self-presentation is defined as the process of representation of self-information in interpersonal interaction, focused on managing the impression of oneself in the formation and control of external image. It is recognized that the specifics of communicative situations de-

termine the variability of self-presentation and personality behavior. The basic reasons for changing self-presentation models are noted. It was established that the unique possibilities for modifying self-presentation schemes of the individual provide the Internet as another (alternative) dimension of social reality.

On the basis of the analysis of empirical material, the content of self-presentation of adolescents of 11–15 years is marked, the most significant scales of respondents' self-reflection. The tendencies of psychological and pedagogical support of the constructive development of adolescents in a cognitive-behavioral context are determined. The conclusion is made about the possibility of modifying the mental schemes of adolescent self-presentation in the plane of eliminating cognitive dissonance in situations of interpersonal communication. Attractors of the optimization of self-presentation scenarios recognized the mechanisms of creating the communicative contour of statements in a dialogue situation.

Key words: information society, adolescent period, self-presentation, identity, cognitive-behavioral analysis, virtual communication, self-reflection, mechanisms of self-creation, dialogue.

Н. М. Токарева. Варіативність самопрезентації підлітків у сучасному інформаційному суспільстві. Статтю присвячено аналізу проблеми самопрезентації підлітків у контексті радикальних трансформацій у постіндустріальному суспільстві. Здійснено теоретичне узагальнення тенденцій розбудови сучасного соціального простору. Системоутворюючим чинником організації життєвого контенту особистості в епоху постіндустріалізації визнано інформаційну сферу. Концепт самопрезентації розглядається як невід'ємна складова соціального профілю людини, важливий фактор розгортання особистісних сценаріїв у площині екзистенційного вибору вектора життєтворчості в умовах несталого суспільства.

Феномен самопрезентації визначається як процес представлення Я-інформації у міжособистісній взаємодії, зорієнтований на управління враженням про себе при утворенні й контролі зовнішнього іміджу. Визнано, що специфіка комунікативних ситуацій детермінує варіативність самопрезентаційної поведінки особистості. Означено базові причини змінення самопрезентаційних моделей. Констатовано, що унікальні можливості для модифікації схем самопрезентації особистості надає Internet як інший (альтернативний) вимір соціальної реальності.

На підставі аналізу емпіричного матеріалу окреслено змістовий контент самопрезентації підлітків 11–15 років, виокремлено найбільш значущі шкали саморефлексії респондентів. Визначено тенденції психолого-педагогічного супроводу конструктивного розвитку підлітків у когнітивно-поведінковому контексті. Зроблено висновок про можливість модифікації ментальних схем самопрезентації підлітків у площині усунення когнітивного дисонансу в ситуаціях міжособистісної комунікації. Атракторами оптимізації самопрезентаційних сценаріїв визна-

но механізми смислотворення комунікативного контуру висловлювань у ситуації діалогу.

Ключові слова: інформаційне суспільство, підлітковий період, самопрезентація, его-ідентичність, когнітивно-поведінковий аналіз, віртуальна комунікація, саморефлексія, механізми смислотворення, діалог.

Постановка проблеми. Радикалізм трансформаційних тенденцій розвитку сучасного соціального простору означений загальним вектором становлення постіндустріального (інформаційного) суспільства, що відображає безпрецедентність інформаційно-технічних досягнень людства, глобалізацію та інтеграцію соціокультурних інновацій в усіх основних сферах життєдіяльності людини. Системоутворюючим чинником організації життєвого контенту особистості в епоху постіндустріалізації є інформаційна сфера.

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології відкривають для людини надзвичайні перспективи, надаючи можливості доступу до різновекторної інформації, що дозволяє набути соціальних знань, накопичити соціальний досвід, сформулювати життєві перспективи і завдання, реалізувати особистісний потенціал у найкоротші терміни. Водночас інформаційне суспільство привносить численні ризики і небезпеки у життя людини. В умовах колосальних обсягів інформації людям усе важче орієнтуватися в інформаційних потоках, отримуючи необхідний ресурс життєтворчості й уникаючи маніпулювання свідомістю та поведінкою. Буття людини, конституйоване різноманітними інформаційно-комунікативними потоками, перебуває у стані постійної мінливості та фрагментації, з'являються модернові впливи на людину, що конкурують і конфліктують у системах світосприймання. У цьому контексті викликає занепокоєння особистісне становлення людини у період дорослішання, зокрема – підлітків, котрі в умовах несталого суспільства та вирішення онтогенетичних завдань екзистенційних виборів потребують значної психолого-педагогічної підтримки у напрацюванні адекватних способів організації власної поведінки й оволодіння техніками самопрезентації як умови подальшого особистісного та кар'єрного зростання.

Аналіз досліджень із теми. Феномен самопрезентації (*self-presentation*) особистості викликає стійкий інтерес у науковців (Р. Аркін, М. Вейголд, І. Гоффман, Е. Джонс, Б. Шленкер; Ю. М. Жуков, О. В. Михайлова, О. А. Пікулева, В. В. Хороших, І. С. Шевченко та ін.). Разом із тим, сучасне інформаційне суспільство надає вивченню процесу самопрезентації особливої ак-

туальності й задає кардинально нові параметри аналізу цього феномену в змінних умовах буття [1; 2; 3 та ін.].

Вивчення психолого-педагогічної наукової літератури дає змогу певнено стверджувати, що поняття «самопрезентація» інтерпретується психологами неоднозначно; у просторі психологічних досліджень співіснують різновекторні теоретичні підходи щодо аналізу цього феномену за відсутності єдиної концепції [3].

Найширше поняття «самопрезентація» використовується як означення *управління враженням* для окреслення численних стратегій і технік, що застосовуються індивідом при утворенні й контролі свого зовнішнього іміджу і враження про себе, які він демонструє оточенню [3, с. 11]. Г. М. Андреева, зокрема, наголошує, що самопрезентація – це вміння презентувати («подавати», «представляти») себе, привертати до себе увагу шляхом акцентування уваги на власних якостях, котрі актуалізуються на заходах використання певних стратегій поведінки [1].

Самопрезентація особистості є невід'ємною складовою соціального профілю людини, зорієнтованого (незалежно від ступеня усвідомленості суб'єктом власних поведінкових сценаріїв) на лонгітудне представлення «Я-інформації» у міжособистісній взаємодії. На підставі багатого емпіричного досвіду науковці (О. В. Михайлова, В. В. Хороших, І. П. Шкуратова та ін.) констатують, що самопрезентація, пов'язана з «Я-концепцією», є засобом формування (та / або підтвердження) «образу-Я», самоідентичності особистості [1; 6]: самодостатня особистість з адекватною самооцінкою і структурованим «образом-Я» здатна найефективніше управляти враженням щодо власної персони на оточення.

Розглядаючи самопрезентацію як усвідомлюваний або неусвідомлюваний (залежно від ситуації) процес, здійснюваний активним суб'єктом, Б. Шленкер та М. Вейголд наголошують, що для суб'єкта самопрезентації значущими є як зовнішня аудиторія – для самореалізації, так і внутрішня – для самооцінки [6]. У цьому контексті не викликає сумнівів необхідність розвитку суб'єктом самопрезентації особистісної рефлексії (саморефлексії), що дозволяє людині свідомо керувати враженням щодо себе відповідно до власних цінностей, намірів і уявлень. Згідно з дослідженнями М. Снайдер [7], особи з високим рівнем саморефлексії вибудовують свою поведінку, послуговуючись концептами внутрішнього «Я», їх активність стало висока, вони є абсолютно вільними у виборі цілей і засобів. Особи з низьким рівнем саморефлексії орієнтуються на враження, яке вони хотіли б справити

на оточення – проєктивне «Я» (проєкцію чужих думок), а тому – свідомо (і досить активно) маніпулюють самопрезентаційними стратегіями, намагаючись досягти суб'єктивних цілей шляхом адекватного впливу на аудиторію. Специфіка комунікативних ситуацій, таким чином, детермінує варіативність самопрезентаційної поведінки особистості. Основними причинами змінення самопрезентаційної моделі можуть бути невдоволення суб'єкта певними сторонами реальної его-ідентичності, намагання означити якомога більше сторін власного «Я», експериментування з вимірами ідентичності (віртуальна «зміна статі», апробація девіантних зразків поведінки у мережі тощо), отримання нового досвіду.

Унікальні можливості для модифікації схеми самопрезентації особистості надає Internet як інший вимір соціальної реальності (О. А. Пікулева, В. В. Хороших, І. С. Шевченко та ін.) [5, с. 141–147]. Специфічними ознаками віртуального комунікативного простору й опосередкованої комп'ютером міжособистісної взаємодії визнаються (О. П. Белинська, С. В. Бондаренко, А. Є. Войскунський, А. Є. Жичкина, В. Ю. Нестеров, О. К. Тихомиров та ін.), зокрема, анонімність, «карнавалізація» взаємодії, емоційна насиченість, доступність, відсутність тілесності, трансформація просторових і часових координат, що зумовлюють чисельність варіацій самопрезентаційних схем підлітків.

Постановка завдання. У контексті цієї статті ми мали за мету емпірично дослідити та співставити змістові характеристики вікової динаміки самоідентичності підлітків задля означення інтеграційних перспектив розгортання ефективних сценаріїв самопрезентації особистості у сучасному суспільстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобальна інформатизація суспільства ХХІ століття, доступність полімодальної інформації доповнили, а в деяких випадках і зовсім замінили традиційні механізми соціалізації особистості, зокрема – у період дорослішання. Розмитість соціокультурних стандартів епохи постмодернізму, невизначеність перспектив розвитку особистості у період кардинальних суспільних реформ ускладнюють розуміння підлітками суб'єктивної реальності, що, у свою чергу, позначається на функціональних моделях самопрезентації.

Із метою виявлення особливостей суб'єктивного профілю ментальної самопрезентації сучасних підлітків нами було здійснено емпіричне дослідження з використанням методики вільного опису та тесту двадцяти тверджень «Хто Я?» М. Куна та Т. Мак-Партланда (модифікованого Т. В. Румянцевой). Вибірку

склали 228 підлітків (учнів НВК № 35 та ЗШ № 88 м. Кривого Рогу) віком 11–15 років. Контент-аналіз отриманого матеріалу дозволив означити динаміку змістових характеристик ментальної самопрезентації підлітків (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка ментальної самопрезентації у підлітковому віці

Вікові групи Параметри аналізу особистіс- ного профілю	11 років (N = 28)	12 років (N = 63)	13 років (N = 75)	14 років (N = 46)	15 років (N = 14)
	Середні величини (Mx)				
Соціальний статус особистості	7,5000	6,3429	3,4444	3,1600	3,0000
Гендерні означення	0,8571	0,6857	0,3333	0,3600	0,5000
Вікові ознаки	0,5000	0,6000	0,1481	0,0400	0,0000
Особистісні характеристики	5,0714	8,0000	5,1481	4,5200	5,8333
Інтелектуальні ознаки	0,7143	1,1429	0,7407	0,6400	0,3333
Соціальна поведінка	2,0000	1,6571	1,8519	1,7200	2,0000
Інтереси, захоплення	2,4286	1,8571	1,3704	1,2400	0,5000
Напрями професійної ідентифікації	0,0714	0,3143	0,2222	0,2800	0,3333
Зовнішність	0,4286	1,1429	0,1481	0,0800	0,0000
Ціннісні орієнтації	0,2143	0,1143	0,0000	0,0000	0,0000

Аналіз середніх величин виявлення елементів особистісного профілю у різних вікових групах підлітків зафіксував найбільшу полівекторність ментальної самопрезентації молодших підлітків: крива динаміки таких змістових характеристик его-ідентичності підлітків як соціальний статус (Mx = 7,5000), інтереси, захоплення (Mx = 2,4286), соціальна поведінка (Mx = 2,0000), гендерні означення (Mx = 0,8571), ціннісні орієнтації (Mx = 0,2143) досягає максимуму прояву в молодшому підлітковому віці (11 років). Мінімально представленим конструктором особистісного профілю респондентів цієї вікової групи є напрями професійної ідентифікації (Mx = 0,0714), оскільки визначення профілізації навчання не сприймається молодшими підлітками як актуальна проблема.

У ментальних самопрезентаціях підлітків 12 років смисло-ві акценти (максимальні показники Mx) зміщуються на озна-

чення вікових ($Mx = 0,6000$) та особистісних характеристик ($Mx = 8,0000$), інтелектуальних ознак ($Mx = 1,1429$) і зовнішності ($Mx = 1,1429$), що зумовлено необхідністю осмислення підлітками варіантів самоствердження у групі однокласників. Прояви соціальної поведінки ($Mx = 1,6571$) та ціннісні орієнтації особистості ($Mx = 0,1143$) найменш представлені у самоописах підлітків цієї вікової групи; зазначена тенденція детермінує деструктивні (неадаптивні) сценарії поведінки підлітків.

Найбільш нейтральними (формалізованими) є самопрезентації підлітків 13–14 років, у яких не представлено жодного смислового акценту (максимумів кривої динаміки змістових характеристик). Найменше уваги підлітки 13 років (порівняно з підлітками інших вікових груп) приділяють ґендерним означенням ($Mx = 0,3333$), а підлітки 14 років – віковим ознакам ($Mx = 0,0400$), особистісним характеристикам ($Mx = 4,5200$), інтересам та захопленням ($Mx = 1,2400$), а також зовнішності ($Mx = 0,0800$). Ціннісні орієнтації як потенційні складові ідентифікаційного профілю підлітки 13–14 років ігнорують, що спричиняє ускладнення реалізації потенційних можливостей суб'єктогенезу у ситуації екзистенційного вибору.

Основними векторами особистісного розвитку підлітки 15 років означають соціальну поведінку ($Mx = 2,0000$) та напрями професійної ідентифікації ($Mx = 0,3333$), що узгоджується з інтегративними тенденціями адаптивного суб'єктогенезу старших підлітків. Мінімально презентовані підлітками цієї вікової групи контент-блоки «Соціальний статус особистості» ($Mx = 3,0000$) та «Інтелектуальні ознаки» ($Mx = 0,3333$), а такі категорії, як «Вікові ознаки», «Зовнішність» та «Ціннісні орієнтації» 15-річні підлітки ігнорують.

Кореляційний аналіз із застосуванням коефіцієнта рангової кореляції r_s Спірмена виявив наявність від'ємних взаємозв'язків між змінними «Вікові групи» та компонентами суб'єктивного профілю ідентичності підлітків, сила яких дозволяє виокремити дві підгрупи кореляцій: 1) взаємозв'язки слабкої сили ($r > -0,29 \leq -0,01$) між змінними «Вікові групи» та контент-блоками «Інтелектуальні ознаки» ($r = -0,202$) і «Вікові ознаки» ($r = -0,287$) на достатньому рівні статистичної значущості ($p \leq 0,05$); а також контент-блоками «Інтереси, захоплення» ($r = -0,274$) і «ґендерні означення» ($r = -0,264$) на середньому рівні статистичної значущості ($p \leq 0,01$); 2) взаємозв'язки помірної сили ($r > -0,69 \leq -0,03$) між змінними «Вікові групи» та контент-блоками «Ціннісні орієнтації» ($r = -0,340$), «Напря-

ми професійної ідентифікації» ($r = -0,372$) та «Соціальний статус» ($r = -0,377$) на середньому рівні статистичної значущості ($p \leq 0,01$). Подальший статистичний аналіз результатів емпіричного дослідження (із залученням критерію однорідності дисперсій Лівіня) дозволив виокремити параметри особистісного профілю підлітків, дисперсії яких у порівнюваних вікових групах не мають якісних відмінностей (при $p > 0,05$) і відносно яких може бути коректно використаний метод ANOVA: контент-блоки «Гендерні означення», «Інтелектуальні ознаки» та «Інтереси, захоплення» (табл. 2).

Таблиця 2

Дисперсійний аналіз відмінностей ментальної самопрезентації між віковими групами підлітків

Критерії аналізу Параметри особистісного профілю	Значення однофакторного дисперсійного аналізу		Критерій Краскала – Уоллеса для незалежних вибірок
	F-критерій	Рівень значимості відмінностей p	
Соціальний статус особистості	6,713	0,0001	0,0001
Гендерні означення	2,876	0,027	0,063
Вікові ознаки	4,609	0,002	0,001
Особистісні характеристики	2,968	0,023	0,138
Інтелектуальні ознаки	1,897	0,117	0,115
Соціальна поведінка	0,281	0,890	0,924
Інтереси, захоплення	1,973	0,104	0,095
Напрями професійної ідентифікації	0,626	0,645	0,619
Зовнішність	7,305	0,0001	0,0001
Ціннісні орієнтації	2,775	0,031	0,034

Дисперсійний аналіз виявив значущі достовірні відмінності між віковими групами лише за фактором «Гендерні означення» ($F = 2,876$ при $p = 0,027 \leq 0,05$). Середні величини інших структурних одиниць ментальної самопрезентації підлітків у порівнюваних групах відрізняються лише кількісно, що засвідчує відсутність позитивної якісної динаміки у формуванні егоїдентичності підлітків. Уточнення отриманих емпіричних даних із використанням непараметричного рангового критерію H

Краскалла – Уоллеса виявило статистично значущі відмінності між віковими групами підлітків у рівні вираження таких ознак особистісного профілю, як соціальний статус особистості ($p = 0,0001 \leq 0,05$), вікові ознаки ($p = 0,001 \leq 0,05$), зовнішність ($p = 0,0001 \leq 0,05$) та ціннісні орієнтації ($p = 0,034 \leq 0,05$); інші контент-блоки ментальної самопрезентації у вікових групах підлітків статистично значуще не відрізняються ($p > 0,05$), що свідчить про відсутність конструктивних змін у самопрезентації особистісного профілю підлітків у віковій генезі. Підлітки переважно використовують сталі конструкти самопрезентації, що унеможливають відображення індивідуальності респондентів.

Контент-аналіз даних вільного опису персональної моделі самовираження підлітків (есе «Я – особистість») та спостереження за респондентами у різних умовах міжособистісної комунікації із застосуванням схем когнітивно-поведінкового аналізу, котрий дозволяє співвіднести біхевіоральні події, відповідні попередні очікування і похідні атрибуції поведінкових сценаріїв із поступальною когнітивною обробкою інформацією й емоційними станами [4, с. 16], підтвердив проблеми у вираженні підлітками саморефлексивного та перспективного «Я». Причину зазначеної дисфункціональності самопрезентаційних схем ми вбачаємо, серед іншого, у недоліках когнітивного опрацювання підлітками інформаційного контенту.

Когнітивна дефіцитарність (недостатність критичного опрацювання даних) і когнітивне викривлення (алогічність, ірраціональність) інформації щодо комунікативних образів реципієнтів у просторі соціальної та / або міжособистісної взаємодії спричиняють тривожність, депресивність образів «Я», детермінують когнітивний дисонанс реального і динамічного вимірів ментальної самопрезентації підлітків. Природа когнітивної дисфункції позначається на особистісному й поведінковому функціоналі особистості у період дорослішання. Найбільш представленими у когорті підлітків, за результатами виконаного емпіричного дослідження, є пасивно-індиферентний, залежно-адаптивний та агресивно-маніпулятивний варіанти розгортання сценаріїв ментальної самопрезентації.

Означене з абсолютною визначеністю зумовлює необхідність оптимізації вимірів психолого-педагогічного супроводу підлітків, зорієнтованого на реструктуризацію ментального простору відповідно до нових реалій інформаційного суспільства. Когнітивно-поведінковий контент психолого-педагогічної інтервенції у сценарії самопрезентації підлітків потребує цілеспрямованого

навчання контролю за поведінкою, розвитку компетентностей оптимальної комунікації, рольової експлорації (розкриття) у підлітковій спільноті. Полеом реалізації потенційних можливостей підлітків, що гарантує перетворення власної активності підлітка і конструювання нового соціокультурного досвіду особистості, є комунікативна практика паритетного діалогу.

Висновки із цього дослідження. Під впливом нових вимірів інформаційного суспільства у ментальному просторі суб'єкта життєдіяльності (інформаційного суб'єкта) форматується новий тип світобачення, який дозволяє людині сприймати мінливість ситуації невизначеності, нестабільності як природне середовище свого існування, що є особливо актуальним для підлітків. Разом із тим, упродовж дорослішання дитина постає перед викликами нової соціокультурної ситуації, що позначається на когнітивно-поведінкових схемах ментальної самопрезентації: інтенсивній примітивізації свідомості дітей і підлітків (зростанні цинізму, егоїзму, агресивності) на тлі відчуження від традиційних цінностей, апатії, віртуалізації суб'єктивного простору.

Ми розуміємо, що майбутнє ґрунтується на минулому і сьогодні, тому свідомі необхідності осмислення дорослими сучасних тенденцій соціалізації дитини, відмінностей між простим і складним, корисним і шкідливим, сум'яттям і впевненістю у поведінкових сценаріях сучасного отроцтва.

Розв'язання суперечностей психосоціального розвитку особистості у несталіх умовах інформаційного суспільства потребує радикального змінення методологічного спрямування психолого-педагогічного супроводу періоду дорослішання, формування психологічної культури усіх суб'єктів соціокультурного й освітнього простору. Суб'єктно-особистісний підхід до інтерпретаційних вимірів отриманих емпіричних даних дозволяє зафіксувати в якості системоутворюючого елемента перспективного розвитку рефлексивної самосвідомості підлітків суб'єктну позицію респондентів, що імпліцитно передбачає виявлення активності, самостійності, свободи вибору та відповідальності за нього і пов'язана з ідеями саморозвитку, самодетермінації та самовдосконалення особистісних характеристик особистості.

Розширення ментального досвіду підлітків має відбуватися на підставі особистісного змінювання і формування нової ідентичності, що включає й удосконалені елементи культури діалогічної комунікації: емпатійне розуміння, соціально-психологічну рефлексію, прогресивні комунікативні стратегії, що сприяти актуалізації потенціалу життєстійкості особистості.

Перспективи подальшого дослідження психологічних вимірів комунікативного моделювання особистісних конструктів і сценаріїв розвитку підлітків ми пов'язуємо з подальшим аналізом номінативних індикаторів самопроекування та самоздійснення особистості у період дорослішання.

Список використаних джерел

1. Андреева Г. М. Психология социального познания / Г. М. Андреева. – М. : Аспект-Пресс, 2005. – 288 с.
2. Варіативність соціалізації особистості в умовах сучасного інформаційного суспільства : монографія / авт. колектив : Н. М. Токарева, А. В. Шамне, О. О. Халік [та ін.]; за ред. Н. М. Токаревої. – К. : ТОВ НВП «Інтерсервіс», 2017. – 220 с.
3. Михайлова Е. В. Самопрезентация: теории, исследования, тренинг / Е. В. Михайлова. – Санкт-Петербург : Речь, 2007. – 224 с.
4. Психотерапия детей и подростков / под ред. Ф. Кендалла; [пер. с англ. А. Смирнова]. – Санкт-Петербург : Питер, 2002. – 432 с.
5. Токарева Н. М. Сучасний підліток у системі психолого-педагогічного супроводу : монографія / Н. М. Токарева, А. В. Шамне, Н. М. Макаренко. – Кривий Ріг : ТОВ ВВП «Інтерсервіс», 2014. – 312 с.
6. Schlenker B. R. Interpersonal processes involving impression regulation and management / B. R. Schlenker & M. F. Weigold // Annual Review of Psychology. – Vol. 43. – 1992. – P. 133–168.
7. Snyder M. Self-monitoring of expressive behavior / M. Snyder // Journal of Personality and Social Psychology. – Vol. 12. – N. Y. : Academic Press, 1979. – P. 63–108.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Andreeva G. M. Psihologija social'nogo poznanija / G. M. Andreeva. – M. : Aspekt-Press, 2005. – 288 s.
2. Variatyvnist' socializacii' osobystosti v umovah suchasnogo informacijnogo suspil'stva : monografija / avt. kolektyv : N. M. Tokareva, A. V. Shamne, O. O. Halik [ta in.]; za red. N. M. Tokarevoi'. – K. : TOV NVP «Interservis», 2017. – 220 s.
3. Mihajlova E. V. Samoprezentacija: teorii, issledovanija, trening / E. V. Mihajlova. – Sankt-Peterburh : Rech', 2007. – 224 s.
4. Psykhoterapiya ditey ta pidlitkiv / za red. F. Kendalla ; [per. z anhl. A. Smyrnova]. – Sankt-Peterburh : Piter, 2002. – 432 s.

5. Tokareva N. M. Suchasnyj pidlitok u systemi psychologo-pedagogichnogo suprovodu : monografija / N. M. Tokareva, A. V. Shamne, N. M. Makarenko. – Kryvyj Rig : TOV VNP «Interservis», 2014 – 312 s.
6. Schlenker B. R. Interpersonal processes involving impression regulation and management / B. R. Schlenker & M. F. Weigold // Annual Review of Psychology. – Vol. 43. – 1992. – P. 133–168.
7. Snyder M. Self-monitoring of expressive behavior / M. Snyder // Journal of Personality and Social Psychology – Vol. 12. – N. Y. : Academic Press, 1979. – P. 63–108.

Received June 8, 2017

Revised July 10, 2017

Accepted August 7, 2017

УДК 159.923.2–053.6

Л. І. Хабірова

larysa.kh_va@ukr.net

Психологічні особливості формування творчої ініціативи підлітків у процесі навчання

Khapirova L. I. Psychological peculiarities of the teenagers' creative initiative formation in the education process / L. I. Khapirova // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G. S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S. D. Maksymenko, L. A. Onufriieva. – Issue 38. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2017. – P. 409–421.

L. I. Khapirova. Psychological peculiarities of the teenagers' creative initiative formation in the education process. This research article is devoted to the topic of the creative initiative formation of the teenage student personality, which is one of the most important tasks of modern educational institutions. Theoretical and methodological analysis of the modern scientific approaches to the determining the concepts of creativity, activity and initiative is provided. Integrative concept of «creative initiative» on the basis of the theoretical analysis of modern approaches to understanding its components: creativity and initiative were analyzed in the research paper. The relationship between the subjective assessment of the